

Ігор Драган

Національна академія внутрішніх справ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ihor Drahan

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

PROBLEMATIC ISSUES OF REFORMING THE MECHANISM OF THE IMPLEMENTATION OF CRIMINAL LIABILITY IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION POLICY

The influence of European integration processes on the direction of reform of the criminal, criminal-procedural and criminal-executive legislation of Ukraine is analyzed. It was highlighted that crime is a socially dangerous phenomenon, which causes damage to human rights and freedoms and therefore infringes upon values that are objective for the EU Member States.

It is determined that the effectiveness of criminal liability depends on the effectiveness of its implementation mechanism. The disadvantages of the normative legal basis of criminal liability, which lead to low effectiveness of the mechanism of criminal liability application, are a problem of harmonization of the Ukraine legislation with the EU law.

It is proved that the effectiveness of the mechanism of the implementation of criminal liability depends on the completeness sufficiency of obtained evidence of criminal's guilty.

Keywords: harmonization of legal systems, evidence, human rights, mechanism of criminal liability application.

Кримінальне правопорушення посягає на охоронювані кримінальним законом суспільні цінності та громадський порядок, спричиняє шкоду інтересам держави, конституційним правам і свободам людини і громадянина. Вчинення суспільно-небезпечного, протиправного діяння призводить до виникнення кримінально-правових відносин між особою, що скоїла злочин, та державою. З метою накладення на злочинця кримінального покарання, відновлення порушеної справедливості, відшкодування потерпілому завданої шкоди та поновлення пошкоджених прав, спрацьовує цілісний правовий механізм, що складається з кримінальних, кримінально-процесуальних, кримінально-виконавчих норм та індивідуально-правових актів. Кримінальна відповідальність реалізується в ході кримінальних правовідносин між злочинцем, державою та потерпілим, її застосування забезпечується правозастосовною діяльністю спеціальних органів держави. Невід'ємним компонентом механізму реалізації кримінальної відповідальності (далі – МРКВ) є професійна правова свідомість посадових осіб уповноважених державних органів та індивідуальна правосвідомість учасників кримінального процесу.

Складові елементи МРКВ зазнають змін під впливом ряду зовнішніх чинників, одним з яких є вектор політичного розвитку України.

Вивченню сутності, структури та функціональних характеристик механізму застосування кримінальної відповідальності присвячені наукові праці І.І. Митрофанова. Дослідженням проблем реалізації кримінально-правової відповідальності займалися також Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, П.А. Воробей, В.О. Глушков, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, В.К. Дуюнов, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, В.О. Меркулова, І.А. Міннікес, М.І. Панов, П.П. Сердюк, Є.Д. Скулиш, Я.І. Соловій, М.О. Стручков, В.М. Хомич, О.О. Чистяков, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та ін. Проте, тематика ролі політичних факторів в ході перетворень в механізмі застосування кримінальної відповідальності, а також проблемних питань реформування МРКВ, з метою його гармонізації з законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС), вченими ґрунтовно не розроблялася.

Метою статті є аналіз впливу політики європейської інтеграції України на спрямованість реформ кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, визначення критеріїв ефективності механізму застосування кримінальної відповідальності, дослідження проблем адаптації нормативно-правового забезпечення МРКВ до права ЄС.

Прагнення громадян до побудови суспільства, якому притаманні дотримання принципів законності, верховенства права, поваги до прав і свобод людини та громадянина, обумовили інтеграцію України до політичного, духовного, економічного та правового простору ЄС.

Вагомим кроком до членства України в ЄС стало укладення Угоди про партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 27.06.2014 року, а також ухвалення низки інших документів, що закріплюють правові засади співпраці України та ЄС, створюють передумови для адаптації українського законодавства до правових норм Європейського Співтовариства. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом (далі – УПС) приділяє особливу увагу гармонізації законодавства України із законодавством Співтовариства, розглядаючи гармонізацію як важливу умову зміцнення економічних зв'язків між сторонами (ст. 51.1), створення однакових правових умов для суб'єктів співробітництва між Україною та ЄС. Про це свідчать і положення ст. 51.2 УПС, з яких випливає, що процес має забезпечити «приблизну адекватність законів»¹.

З моменту укладення документів, що закріплюють принципи співпраці між Україною та Євросоюзом в правовій сфері, забезпечення узгодженості вітчизняного законодавства і права ЄС стало однією з ключових умов вступу України до складу Європейського Співтовариства. Важливим кроком, спрямованим на адаптацію законодавства України до норм права ЄС, є приведення кримінального закону, зокрема інституту кримінально-правової відповідальності, у відповідність до європейських норм.

Гармонізація українського законодавства до права Європейського Співтовариства потребує, щоб Україна поділяла пріоритетні принципи права ЄС. Принципи права, що внесені до правової системи Євросоюзу, передбачені установчими договорами ЄС, двома основними з яких є Договір про створення Європейського Союзу та Договір про створення Європейського Співтовариства. Ст. 2 Договору про Європейський Союз, з поправками внесеними Лісабонським договором від 13.12.2007 року, вказує: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, правової держави й дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є загальними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю й рівністю жінок та чоловіків»². Багато які із зазначених цінностей (свобода, демократія, правова держава, повага до прав людини й основних свобод) раніше були закріплені в ст. 6 Договору про Європейський Союз 1992 р., де були названі «принципами». Цілком слушно В.В.Колесніченко зазначає, що «у цьому випадку правильно говорити про цінності-принципи»³. Слідування цінностям-принципам є обов'язковим для всіх держав-членів Європейського Співтовариства, а також держав, що висловлюють намір вступу в ЄС. Гарантом їхнього дотримання виступає сам Євросоюз. В одній із статей проекту Конституції ЄС «Цінності союзу», в якій цінності-принципи названі «спільними цінностями» визначено: ... «Спільні цінності» мають поділяти всі держави-члени. З цього випливає, що порушення «спільних цінностей» із боку будь-якої держави-члена може загрожувати засадам усього ЄС, і, як наслідок, ставити під сумнів членство держави-порушника в ЄС»⁴. На наш погляд, спільні для всіх держав-членів Євросоюзу цінності-принципи є пріоритетними з поміж принципів права Європейського Співтовариства та відіграють роль концептуальних засад норм права ЄС.

Іншою умовою реалізації політики євроінтеграції є забезпечення узгодженості зовнішньої та внутрішньої політики України та політики ЄС. З визнанням «цінностей союзу» дотримання поваги до людини, шанування її прав та свобод стало пріоритетним завданням політики ЄС.

¹ Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (2006). *Офіційний вісник України*, 24, 203.

² Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 р. (зі змінами та доповненнями від 13.12.2007 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029> (2019, липень, 11).

³ Колесніченко, В. (2009). Принципи права Європейського Союзу у світлі Лісабонського договору. *Актуальні проблеми політики*, 36, 181–187.

⁴ Петров, Р. (2006). Європейські «спільні цінності»: імплікації для України. *Право України*, 10, 110-112.

Слідування спільним цінностям-принципам та інтеграція в ЄС вимагають тісної взаємодії України та ЄС в правовій сфері. Співробітництво України та ЄС в сфері права потребує впровадження правового механізму зближення вітчизняної системи права до системи права Європейських Співтовариств. Необхідною умовою належного функціонування правового механізму взаємодії правових систем Ради Європи, Євросоюзу та України є фіксація основних його положень у Конституції та спеціальних законах України, визначення в них співвідношення міжнародного універсального права, права Ради Європи, Євросоюзу та України. Така концепція має охопити інституційну (законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові органи), функціональну та нормативну частини правової системи України загалом¹. В прийнятій Конституції України від 28.06.1996 року права та свободи людини визначені як такі, що становлять найбільшу цінність для суспільства, їх дотримання та захист визнано пріоритетним завданням в діяльності держави. Згідно ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»². З прийняттям Конституції України, дотримання принципу поваги до людини, її прав і свобод стало одним з основних завдань правової політики України.

Водночас злочинність є тим суспільно-небезпечним явищем, що завдає шкоди правам і свободам людини і громадянина, громадському порядку, внаслідок чого посягає на цінності, дотримання та захист яких є обов'язковим для держав-членів ЄС. Внаслідок суспільної небезпеки злочинних проявів потреба протидії злочинності є нагальною як для держав членів-ЄС, так і держав, що висловлюють намір вступу до Європейського Співтовариства, на внутрішньодержавному та міжнародному рівні. Тому чільне місце серед напрямів, визначених в Угоді про асоціацію з ЄС, посідає боротьба зі злочинністю та корупцією; співробітництво у боротьбі з тероризмом; боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму; співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин; правове співробітництво³.

Результатом реакції держави на скоєння суспільно-небезпечного, кримінально-караного діяння та правовим заходом, що спрямований на виконання обов'язків держави перед людиною, яка є потерпілою від вчинення кримінального правопорушення, є притягнення злочинця до кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність, на відміну від загально-соціальних заходів попередження злочинності, забезпечується державно-владним примусом та реалізується в результаті безпосереднього вчинення злочину, тому є одним з ключових інструментів боротьби зі злочинністю. Ми поділяємо позицію В.Р.Вереша, який зазначає, що кримінальна відповідальність покликана вирішувати завдання кримінального законодавства⁴. Отже, кримінальна відповідальність є найбільш важливим засобом виконання завдань кримінального законодавства. У ст.3 Кримінального кодексу України визначено, що «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права»⁵. Відповідно до ст. 1 КК визначено, що «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам»⁶.

Гармонізація українського законодавства з правом ЄС потребує, щоб кримінальний, кримінально-процесуальний та кримінально-виконавчий закони України були максимально дієвими в питанні забезпечення:

- високої ефективності захисту прав людини, її гідності та свобод від злочинних посягань;

¹ Луць, Л. (2006). Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом. *Віче*, 5, 54-55.

² Конституція України 1996 (Верховна Рада України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2019, липень, 17).

³ Шило, О. (2016). Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*, 3(86), 102–110.

⁴ Вереша, Р. (2006). *Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності*. Київ: Атіка, 740.

⁵ *Кримінальний кодекс України* (2018). Суми: Вид. ТОВ «ВВП НОТІС», 204.

⁶ *Кримінальний кодекс України* (2018). Суми: Вид. ТОВ «ВВП НОТІС», 204.

– гарантії дотримання принципу поваги до людини в ході притягнення її до кримінальної відповідальності.

Заслугує на увагу, що реалізація політики євроінтеграції потребує високого рівня безпеки людини та громадянина від протиправних проявів, ефективного механізму захисту конституційних прав кожної людини, кожного учасника кримінально-правових відносин, в тому числі потерпілого та злочинця. Захист прав і свобод громадян від злочинних посягань є одним з головних завдань держави.

На наш погляд, роль кримінальної відповідальності в питанні боротьби зі злочинністю, захисту прав людини, громадського порядку від протиправних посягань, полягає в:

– застосуванні до правопорушника кримінального покарання, що відповідає тяжкості скоєного злочину, з врахуванням обтяжуючих та пом'якшувальних обставин;

– виправленні засудженого, усуненні деформацій його правосвідомості в ході виконання кримінальних покарань;

– відшкодуванні потерпілому завданої кримінальним правопорушенням матеріальної, моральної та фізичної шкоди, а також поновленні пошкоджених прав. З метою адаптації кримінального законодавства України до права ЄС, окремою функцією кримінально-правової відповідальності повинна стати відновлювальна функція. Це означає, що компенсація спричиненої шкоди потерпілому має бути обов'язковою умовою погашення або зняття судимості.

Цілком слушно І. Г. Богатирьов та А.В. Савченко вказують, що кримінальна відповідальність, будучи складним багатофункціональним явищем, разом з іншими видами юридичної відповідальності виконує регулятивну, превентивну, каральну, відновлювальну та виховну функції¹. Низька ефективність виконання завдань кримінальної відповідальності має наслідком низький рівень захисту прав і свобод громадян від протиправних посягань. Незахищеність прав людини від злочинних проявів призводить до порушень принципів верховенства права і законності, гуманізму, поваги до людини, її гідності та свобод. Отже, ефективний захист європейських спільних цінностей потребує високої дієвості кримінальної відповідальності.

Одним з визначальних чинників ефективності реалізації кримінально-правової відповідальності є стан її нормативно-правового забезпечення. Реалізація (франц. – realisation) – це здійснення намальованого плану, програми, проекту². В кримінальному законі визначені підстава, принципи, умови і цілі кримінальної відповідальності. З метою застосування кримінально-правової відповідальності та виконання покладених на неї завдань спрацьовує закріплена в законі та перевірена часом програма її здійснення. Тому теорія кримінального права визначає напрямки призначення кримінально-правової відповідальності, а ефективність виконання визначених функцій залежить від дієвості механізму її реалізації. Це означає, що для дослідження чинників низької дієвості кримінальної відповідальності необхідно дослідити сутність та функціональні характеристики складових елементів механізму її реалізації.

Цілком слушно І.І. Митрофанов виділяє такі «елементи «початкового блоку» МРКВ:

1) введення кримінально-правової норми в дію. Воно обов'язкове для норм Кримінального кодексу України, що встановлюють кримінальну відповідальність, та норм, що забезпечують її реалізацію, оскільки пов'язане з встановленням часових, просторових і суб'єктних меж її юридичної чинності, які можуть визначатися тільки законом про кримінальну відповідальність...;

2) юридичний факт чи фактичний склад. Для початку реалізації норм кримінального права потрібні певні юридичні факти чи їх сукупність (фактичний склад). Юридичний факт – конкретна життєва ситуація (обставина), з якою норма права пов'язує виникнення, чи припинення правовідносин. Фактичний склад є комплексом обставин, що спричиняють ті ж наслідки тільки у своїй єдності...;

3) індивідуально-правове регулювання. Елементом стартового етапу воно стає при необхідності владної організуючої участі уповноваженого на те органу чи посадової особи на самому початку чергового циклу реалізації кримінально-правової норми...»³.

Відповідно до позиції І.І. Митрофанова, кримінальна норма, заборону якої на вчинення протиправного діяння порушено внаслідок скоєння злочину, є тією платформою, на якій,

¹ Богатирьов, І., Савченко, А. (2016). Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України. *Кримінальне право*, 2, 133–137.

² Дубічинський, В. (ред.) (2006). *Сучасний тлумачний словник української мови*. Київ: Вид-во «Школа», 1008.

³ Митрофанов, І.І. (ред.) (2009). *Кримінальне право України*. Кременчук: Видавель «ПП Щербатих О. В.», 646.

в подальшому, з метою притягнення злочинця до кримінальної відповідальності, вводиться в дію сукупність кримінальних, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих норм.

Але, норми права, що забезпечують реалізацію кримінальної відповідальності, за умови, якщо особа злочинця залишається не встановленою, є мертвими. Виникнення кримінальних правовідносин між державою та правопорушником є неможливим, якщо особа, що вчинила злочин не ідентифікована або у разі, якщо особа, що скоїла злочин, встановлена, але по причині відсутності достатніх доказів неможливо доказати її вину в установленому порядку в ході кримінального процесу. У такому випадку кримінальна відповідальність не реалізується, внаслідок чого правопорушник уникає покарання, матеріальна, моральна та фізична шкода потерпілому не відшкодовується. Тому, на наш погляд, норми права, що забезпечують хід розкриття кримінальних правопорушень, а також правозастосовна діяльність органів дізнання та прокуратури, спрямована на встановлення обставин вчинення злочину та доказування вини злочинця, є визначальними компонентами механізму застосування кримінальної відповідальності. Рівень розкриття злочинів, а також ефективність доказування вини особи, що скоїла злочин, є основними критеріями ефективності МРКВ.

Пошук шляхів вирішення проблеми кримінальних правопорушень, що залишаються не розкритими, або таких, в яких особа, що скоїла злочин, встановлена, але в ході кримінального провадження не доведено її вину по причині недостатності отриманих доказів, потребує дослідження елементів механізму застосування кримінальної відповідальності, що спрацьовують на стадії дослідчого провадження (прийняття, розгляду та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення), а також на стадії досудового розслідування та судового розгляду.

Ефективність діяльності органів досудового розслідування та прокуратури в питанні встановлення особи, що вчинила злочин та доказування її вини залежить від ефективності отримання фактів та відомостей, що дозволяють отримати достатні докази вини злочинця.

Відповідно до ч.2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України «процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів»¹. На наш погляд, поведінка свідків скоєного кримінального правопорушення, потерпілого та злочинця, посадових осіб органів держави, що забезпечують реалізацію кримінальної відповідальності, є визначальним фактором ефективності отримання достатніх доказів, необхідних для встановлення всіх обставин скоєння протиправного діяння та доказування вини злочинця.

Причиною відсутності фактів та відомостей, що дозволяють перевірити належність та достатність отриманих доказів є поведінка учасників кримінального процесу, що спрямована на:

- замовчування важливих та надання завідомо неправдивих показань;
- приховування, фальсифікацію речових доказів та документів;
- зміну попередніх свідчень і ухилення від проведення процесуальних дій свідками та потерпілими;
- небажання співпрацювати зі слідством.

Вагомим фактором, що призводить до замовчування важливих і надання завідомо неправдивих показань, приховування та фальсифікації речових доказів та документів, зміни попередніх, правдивих свідчень та ухилення від проведення процесуальних дій, є незахищеність потерпілого, свідків, членів їх сім'ї або родичів від фізичного, психологічного та матеріального тиску з боку представників організованої злочинності. Про те, що на практиці мають місце випадки тиску на потерпілих та свідків свідчить наведена статистика. Згідно із матеріалами опитування прокурорів та слідчих: у 40% проваджень по злочинах проти життя і здоров'я мав місце протиправний вплив на свідків. За формами впливу перше місце посідає насильство – 43% випадків, на другому місці підкуп – 23%. В результаті таких дій близько третини осіб, що брали участь у кримінальному судочинстві, змінювали свідчення, ще третина – ухилялися від кримінального провадження². Н.С.Карпов та О.І.Габро наводять результати проведеного анкетування, яке показало, що 35,3 % працівників правоохоронних органів наражалися на протидію членів злочинних формувань, яка полягала в даванні завідомо неправдивих показань чи відмові від давання показань; 31,4 % – у підкупі, залякуванні, насиллі відносно потерпілих, свідків та їх близьких родичів;

¹ *Кримінальний процесуальний кодекс України* (2012). Суми: ТОВ «ВВП Нотіс», 292.

² Якимчук, М, Козьяков, І., Туркот, М. (ред.) (2014). *Підтримання прокурором державного обвинувачення*. Київ, 512.

20,7 % – у спробі вплинути на процес розслідування через засоби масової інформації. Лише 12,6 % опитаних зазначили, що не наражалися на будь-які форми протидії¹.

Як зазначалося вище, відсутність достатніх доказів вини призводить до того, що злочинець уникає кримінальної відповідальності. Про проблему низької ефективності діяльності органів дізнання та прокуратури на стадії досудового розслідування, а також судів на стадії судового розгляду в питанні доказування вини злочинців свідчать статистичні дані Генпрокуратури України щодо здійснення кримінальних проваджень. Так, у 2016 році (у показниках за 11 місяців) засуджено було лише 27,1% від виявлених правоохоронними органами осіб, які вчинили злочини².

Відсутність фактів та відомостей, що дозволяють правильно оцінити отримані докази, призводить до того, що органи досудового розслідування та прокуратури не мають змоги дослідити всі аспекти скоєного злочину. Низький відсоток кримінальних проваджень, по яких було засуджено осіб, що вчинили злочин, у відношенні до загальної кількості скоєних кримінальних правопорушень, створює ілюзію бездіяльності органів досудового розслідування та прокуратури. В щорічній доповіді уповноваженого з прав людини Верховної ради України про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина за 2017 рік зазначено «Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях стосовно України неодноразово зазначав, що для того, щоб розслідування могло вважатися ефективним, воно має, в принципі, вести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Органи досудового розслідування повинні вживати всі заходи для отримання всіх наявних доказів, які мають відношення до події, показань очевидців та експертних висновків тощо. Проте, як свідчить практика, органи досудового розслідування, всупереч вказаній вимозі закону щодо повного та неупередженого проведення досудового розслідування, не вживають належних заходів для дослідження всіх аспектів вчиненого кримінального правопорушення, а обмежуються лише формальним встановленням обставин»³.

Вирішення проблеми низької ефективності досудового розслідування та судового розгляду потребує розробки та впровадження дієвого механізму забезпечення захисту потерпілих, свідків, посадових осіб органів держави, членів їх сімей та родичів від фізичного, психологічного та матеріального тиску з метою примушування їх до приховування та фальсифікації доказів скоєного кримінального правопорушення.

Заслуговують на увагу норми КК України, що містять заборону на здійснення психологічного або фізичного тиску на учасників кримінального процесу. Ч.1 ст. 377 КК встановлює кримінальну відповідальність у разі «погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя»⁴. Кримінальна відповідальність за погрози в адресу потерпілого, свідка або посадової особи органу досудового розслідування та прокуратури передбачена ст. 129 КК «Погроза вбивством», ст. 195 КК «Погроза знищення майна» та ст. 345 КК «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу».

Притягнення особи, винної у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 129, 195, 345 КК України потребує визначення поняття погрози, як такої, що становить суспільну небезпеку. Трактують погрози єдине для ст.ст. 129, 195, 345 КК та викладене у коментарі до ст. 129 КК України: «погроза вбивством має бути конкретною і реальною. Реальність погрози визначається достатністю підстав побоюватися її виконання, які у кожному випадку є різними. При визначенні реальності погрози значення має з'ясування форми, характеру, місця, часу, обстановки її висловлення, характеру попередніх взаємовідносин між винним і потерпілим тощо. Особливе значення при цьому має сприйняття погрози самим потерпілим, а також і присутніми при цьому іншими особами»⁵.

¹ Карпов, Н., Габро, О. (2007). Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві за законодавством України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 17, 254-266.

² Бесчастний, В. (2017). Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*, 1, 207-213.

³ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (2018). *Права людини*, 661.

⁴ *Кримінальний кодекс України* (2018). Суми: Вид. ТОВ «ВВП НОТІС», 204.

⁵ *Коментар до статті 129 КК України «Погроза вбивством»*. <<http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/127.php>> (2019, липень, 19).

Але в науці кримінального права відсутнє чітке визначення понять конкретності та реальності погрози вбивством. Заслуговує на увагу думка В.В.Шаблістого, який вказує, що «стосовно особи, яка вчиняє погрозу вбивством, слід зазначити, що у більшості випадків визнання погрози вбивством реальною вирішальне значення мала наявність в сукупності двох умов – погроза і спричинення реальної фізичної шкоди потерпілому або погроза і застосування зброї або предметів, використуваних як зброя»¹. Внаслідок такого трактування потерпілий, свідок або посадова особа правоохоронного органу може сприймати погрозу як реальну, але відсутність вчинених протиправних дій, спрямованих на здійснення погроз, обумовлюють неможливість притягнення до відповідальності особи, що висловила погрозу.

Іншим фактором, що сприяє замовчуванню важливих для кримінального провадження показань та приховування речових доказів, є незручності, яких зазнають особи в ході проведення процесуальних дій. Деякі громадяни просто не бажають витримувати тяготи й незручності кримінального процесу, адже допити, зазвичай, бувають досить численними, тривалі за часом, відволікають від професійної діяльності, негативно впливають на нормальний спосіб життя осіб, призводять до певних матеріальних витрат, які держава компенсує не відразу². Наслідком чого є прагнення громадян залишатись осторонь від розслідування обставин вчинення кримінального правопорушення та не надавати необхідні для розкриття злочину та доказування вини злочинця свідчення та речові докази. Отже, незручності кримінального процесу обумовлюють пасивність громадян в питанні надання необхідних для встановлення обставин скоєного злочину показань та речових доказів.

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що неспроможність законодавчої основи забезпечити високу дієвість реалізації кримінальної відповідальності становить проблему гармонізації її (кримінальної відповідальності) нормативно-правового забезпечення з правом ЄС.

Вирішення проблеми низької ефективності механізму застосування кримінальної відповідальності потребує розробки та впровадження дієвої програми захисту учасників кримінального процесу, членів їх сімей та родичів від фізичного, психологічного та матеріального тиску, а також матеріального заохочення свідків, своєчасного відшкодування витрат, пов'язаних з наданням свідчень в ході кримінального процесу.

Нагальною є потреба чіткого визначення погрози, як кримінально значущої ознаки, у разі скоєння кримінальних правопорушень за ст.ст. 129, 195, 345 України. Заслуговує на увагу, що погроза спричиняє психологічну травму особі, в адресу якої вона була висловлена. Цілком слушно В.В.Шаблістий, вказує, що «...не потребує доведення той факт, що з моменту сприйняття потерпілим погрози вбивством у нього завжди виникають негативні емоції у вигляді страху. Дія страху на свідомість та волю людини не може минути без певних негативних наслідків. Призначення слідчим судово-психологічної експертизи спрямовуватиметься саме на встановлення ступеня цих наслідків для психічного здоров'я людини»³. Це означає, що скоєння злочину за ст.ст. 129, 195, 345 КК України, повинно вважатися закінченим з моменту висловлювання погроз в адресу потерпілого, свідка або іншого учасника кримінального процесу, за умови, якщо погроза сприймається як реальна та спричиняє психічну шкоду здоров'ю людини.

Розробка нормативно-правової основи, що спроможна забезпечити високу ефективність кримінальної відповідальності, потребує відповідних наукових досліджень, її впровадження становить одну з ключових умов адаптації кримінального та кримінально-процесуального законодавства України до права ЄС.

¹ Шаблістий, В. (2012). Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 29-37.

² Карпов, Н., Габро, О. (2007). Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві за законодавством України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 17, 254-266.

³ Шаблістий, В. (2012). Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 29-37.

References:

1. Ugoda pro partnerstvo ta spivrobotnyctvo mizh Ukrainoyu ta Yevropejskymy Spivtovarystvamy ta yix derzhavamy-chlenamy (2006) [Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their member states (2006).] *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 24, 203. [in Ukrainian].
2. Dogovir pro Yevropejskyj Soyuz vid 07.02.1992 r. (zi zminamy ta dopovnenyamy` vid 13.12.2007 r.). [Treaty on European Union dated February 7, 1992 (with amendments and supplements dated December 13,2007)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029> (2019, July, 11), [2019, July,11]. [in Ukrainian].
3. Kolesnichenko, V. (2009). Pryncypy prava Yevropejskogo Soyuzu u svitli Lisabonskogo dogovoru [Principles of European Union law in the light of the Lisbon Treaty]. *Aktualni problemy polityky* [Actual problems of politics], iss. 36, 181-187. [in Ukrainian].
4. Petrov, R. (2006). Yevropejski «spilni cinnosti»: implikaciyi dlya Ukrainy [European “common values”: implications for Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [The law of Ukraine], no. 10, 110-112. [in Ukrainian].
5. Lucz, L. (2006). Formuvannya pravovogo mexanizmu vzayemodiyi Ukrainy z Radoyu Yevropy ta Yevrosoyuzom [Formation of the legal mechanism of Ukraine’s interaction with the Council of Europe and the European Union] *Viche* [Veche], no. 5, 54-55. [in Ukrainian].
6. *Konstytuciya Ukrainy 1996* [The Constitution of Ukraine 1996]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80>> (2019, July,17). [in Ukrainian].
7. Shylo, O. (2016). Problemy adaptaciyi kryminalnogo procesualnogo zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropejskogo Soyuzu [Problems of adaptation of the criminal procedural legislation of Ukraine to the law of the European Union]. *Visnyk Nacionalnoyi akademiyi pravovyx nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine], no. 3 (86), 102–110. [in Ukrainian].
8. Veresha, R. (2006). *Subyektivni elementy pidstavy kryminalnoyi vidpovidalnosti* [Subjective elements of criminal liability]. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
9. Kryminalnyj kodeks Ukrainy (2018) [Criminal code of Ukraine]. Sumy: Vyd. TOV «VVP NOTIS». [in Ukrainian].
10. Bogatyrov, I., Savchenko, A. (2016). Kryminalna vidpovidalnist yak suchasna problema kryminalnogo prava Ukrainy [Criminal liability as a modern of the criminal law of Ukraine]. *Kryminalne pravo* [Criminal Law], no. 2, 133–137. [in Ukrainian].
11. Dubichynskij, V. (red.) (2006). Suchasnyj tlumachnyj slovnyk ukrajinskoyi movy [Modern Dictionary of Ukrainian]. Kyiv: Vyd-vo «Shkola». [in Ukrainian].
12. Mytrofanov, I.I. (red.) (2009). *Kryminalne pravo Ukrainy* [Criminal Law of Ukraine]. Kremenchug: Vydavecz` «PP Shherbaty`x O. V.». [in Ukrainian].
13. *Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrainy* (2012) [Criminal Procedural Code of Ukraine 2012]. Sumy: TOV «VVP Notis». [in Ukrainian].
14. Yakymchuk, M., Kozyakov, I., Turkot, M. (red.) (2014). *Pidtrymannya prokurorom derzhavnogo obvynuvachennya* [Maintenance by public prosecutor of public prosecution]. Kyiv. [in Ukrainian].
15. Karpov, N., Gabro, O. (2007). Derzhavnyj zaxyst ta zabezpechennya bezpeky osib, yaki berut uchast u sudochynstvi za zakonodavstvom Ukrainy [State protection and security of persons involved in legal proceedings under the legislation of Ukraine]. *Borotba z organizovanoyu zlochynnistyu i korupciyeyu (teoriya i praktyka)*. [Fighting with organized crime and corruption (theory and practice), no. 17, 254–266. [in Ukrainian].
16. Beschastnyj, V. (2017). Kryminologichnyj analiz stanu zlochynnosti v Ukraini [Criminological analysis of crime status in Ukraine]. *Pidpryyemnyctvo, gospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law], no. 1, 207-213. [in Ukrainian].
17. Shhorichna dopovid Opovnovazhenogo Verxovnoyi Rady Ukrainy z prav lyudyny. Pro stan doderzhannya ta zaxystu prav i svobod lyudyny i gromadyanya v Ukraini [Annual report of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights. About the state of observance and protection of human rights and freedoms in Ukraine]. *Prava lyudyny* [Human Rights], (2018), 661. [in Ukrainian].
18. Komentar do statti 129 KK Ukrainy «Pogroza vbyvstvom» [Commentary on Article 129 of the Criminal Code of Ukraine “The Threat of Munder”]. <<http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/127.php>> (2019, July, 19). [in Ukrainian].
19. Shablystij, V. (2012). Realnist yak obovyazkova oznaka pogrozy vbyvstvom ta osoblyvosti yiyi vstanovlennya organamy vnutrishnix sprav [Reality as a mandatory sign of the threat of murder and the peculiarities of its establishment by the internal affairs authorities]. *Naukovyj visnyk Dnipropetrovskogo derzhavnogo universytetu vnutrishnix sprav* [Scientific herald of Dnipropetrovsk State university of Internal Affairs], no. 1, 29-37. [in Ukrainian].